

УДК 327.35

**СОЛТУСТІК АМЕРИКАНЫҢ ТРАНС-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ СЕРІКТЕСТІГІН
ЗЕРТТЕУ**

Дюсенова Арна Толегеновна, Маккаримов Азамат Мейрамбекович

arna.dyussenova@gmail.com, makkarimov_07@mail.ru

Преподаватель кафедры Регионоведения,
Магистрант кафедры Регионоведения,
Факультета международных отношений
ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Нур-Султан, Казахстан
Научный руководитель – А.Н. Оспанова

Жаңа Зеландияның Веллингтон қаласында 12 штат (АҚШ, Канада, Мексика, Чили, Перу, Жапония, Австралия, Жаңа Зеландия, Сингапур, Малайзия, Вьетнам және Бруней) үкіметтерінің алты жылға жуық келіссөздерінен кейін ең ірі мемлекеттерге соңғы қол қою сауда келісімі 2016 жылдың 4 ақпанында болған оқиғалар - Транс-Тынық мұхиты серіктестігі (ТТМС).

Транс-Тынық мұхиты серіктестігі - бұл үкіметаралық сауда келісімі. АҚШ Жаңа Зеландия, Сингапур, Чили және Бруней 2005 жылы Транс-Тынық мұхиты стратегиялық экономикалық серіктестік туралы келісімге қол қойғаннан кейін келіссөздерге кірісті. Содан бері олар өздерінің экономикаларының, нарықтарының көлемін және доллардың халықаралық үстемдігін ескере отырып, бастамада үстемдік құрды.

ТТМС – бұл классикалық халықаралық сауда және инвестициялық келісімдерден немесе еркін сауда аймағы туралы келісімдерден айырмашылығы терең экономикалық интеграцияның жаңа түрі [1]. Алайда, сонымен бірге, бұл өз өкілеттіліктерінің бір бөлігін оған беру үшін ұлттықтан жоғары ұйым құруды және оның айрықша құзыретін қалыптастыруды (ЕС, ЕАЭО) білдірмейді [2]. Келісім міндеттемелерінің орындалуын, оны түсіндіруді және келісім шеңберіндегі басқа да әкімшілік функцияларды бақылау үшін ТТМС комиссиясы құрылады.

Халықаралық қатынастардың қазіргі заманғы дамуы нормалар мен технологияларды реттейтін белгілі бір ережелер мен стандарттар жүйесін негізге ала отырып, бірақ бұл ретте олардың ерекше мүдделері мен мақсаттарын ескере отырып, әртүрлі деңгейдегі қатысушылар арасында өзара қатынастардың теңдестірілген жүйесін құруға мүмкіндік беретін әлемдік экономиканы реттеудің жаңа нормативтік негізін әзірлеуді талап етеді [3]. Көптеген мамандардың бағалауы бойынша, Транстынық мұхиттық әріптестік жай ғана қатардағы халықаралық шарт емес, жетекші мемлекеттердің "қазіргі заманғы қоғамның тұрақты даму жолында тұрған сын-қатерлерге тек Экономика ғана емес" ұйымдасқан жауабы болып табылады, өйткені нақ осы Халықаралық құқық нормалары негізінде ТТМС құрылған [4].

Келісімнің кіріспесінде Транстынық мұхиттық серіктестіктің мақсаты - экономикалық интеграцияға жәрдемдесу, сауда мен инвестицияларды ырықтандыру, экономикалық өсу мен әлеуметтік игіліктерді қамтамасыз ету, жұмысшылар мен кәсіпорындар үшін жаңа мүмкіндіктер жасау, өмір сүру деңгейін, тұтынушылық пайданы арттыру, кедейлікті азайту және тұрақты өсуге жәрдемдесу деп көрсетілген [5].

Жоғарыда аталған міндеттерді орындау үшін негізгі принциптердің орындалуы қажет, оларды кіріспе бөлімінде тараптар да жариялайды. Олардың ішіндегі ең маңыздысы:

- әлемдік нарықтағы бизнестің бәсекеге қабілеттілігін нығайту және кәсіпорындардың мүмкіндіктерін кеңейту, аймақтық жеткізілім тізбегін дамыту мен нығайтуға ықпал ету арқылы экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру;

- өзара тиімді ережелер негізінде сауда мен инвестициялаудың болжамды құқықтық және коммерциялық негіздерін құру;

- импорттаушылар мен экспорттаушылар үшін шығындарды төмендететін және болжамдылықты қамтамасыз ететін тиімді және ашық кедендік рәсімдерді алға жылжыту арқылы аймақтық сауданы жеңілдету;

- халықтың денсаулығын, қауіпсіздігін, қоршаған ортаны, қаржы жүйесі мен табиғи ресурстардың тұрақтылығы мен тұрақтылығын реттеу бойынша заңнамалық және нормативтік шараларды анықтаудағы тараптардың икемділігін сақтау;

- еңбек құқықтарын қорғау және сақтау, еңбек жағдайлары мен өмір сүру деңгейін жақсарту, еңбек мәселелерінде тараптар арасындағы ынтымақтастықты нығайту.

Тиісінше, барлық қатысушылар үшін Транс-Тынық мұхиты серіктестігін құрудың басты мақсаты тауарларға, қызметтерге және ауыл шаруашылығына тарифтік және тарифтік емес кедергілерді жоятын еркін сауда туралы келісім жасау болды.

Алайда, ТТМС келісіміне қол қою барлық қатысушылардың экономикалық тиімділікке жетуге ұмтылуымен ғана емес, сонымен қатар, ең алдымен, американдық әкімшіліктің халықаралық процестерді басқарудағы АҚШ-тың көшбасшылығын нығайтуға деген ұмтылысымен түрткі болады. «Ережелерді тек Америка жазуы керек. Америка терминдерді

жазуы керек. Басқа елдер Америка өз серіктестерімен бірге орнатқан ережелерді ұстануы керек, керісінше емес» [6], - деген АҚШ-тың бұрынғы президенті Барак Обаманың сөздері.

Бастапқыда 12 мүше ел арасында Транс-Тынық мұхиты серіктестігі туралы келісімге қол қойылды. Оларға АҚШ, Канада, Жапония, Австралия, Жаңа Зеландия және Сингапур сияқты негізгі дамыған экономикалар, сондай-ақ Бруней, Чили, Малайзия, Мексика, Перу және Вьетнам сияқты дамушы елдер кіреді.

Өнерге сәйкес. Келісімнің 30-ы кез-келген мемлекет немесе тәуелсіз кедендік аумақ АТЭС-ке мүше болған жағдайда Серіктестікке қосыла алады [7].

Сонымен қатар, Оңтүстік Корея, Тайвань, Филиппин, Индонезия, Тайланд және кейбір Латын Америкасы елдері келісімге қосылуға ниет білдіріп үлгерді.

Әрине, осыған байланысты жалпы жобаның да, оның жекелеген қатысушыларының да жалпы экономикалық және саяси әлеуеті маңызды емес.

Келісім даму деңгейі мен басқару түрі әртүрлі 12 мемлекет арасында жасалады: бір жағынан АҚШ, Жапония, Австралия, Канада, екінші жағынан Бруней, Перу, Малайзия мен Вьетнам арасында айтарлықтай айырмашылық бар.

Серіктестіктің 12 мүшесінің экономикалық әлеуеті көп үміт күттіреді, өйткені олар әлемдік ЖІӨ-нің шамамен 29% - ын, аумақтың 4% - ын және әлем халқының 11% - ын құрайды. Соңғы 15 жылда барлық елдер экспортының құндық көлемі екі еседен астам өсті және 4379,3 млрд.долларды құрайды. Бұдан басқа, Транстынық Мұхит әріптестігінің қатысушыларына өзара экспорттың жоғары деңгейі тән, ол 2014 жылға 47,4% - ды құрады [8]; тікелей шетелдік инвестициялардың жоғары дәрежесі 345,0 млрд. бұл ретте олардың негізгі реципиенттері АҚШ, Канада және Сингапур болып табылады, олардың бірлескен үлесі ТТМС елдерінің экономикасына салынатын барлық инвестициялардың шамамен 63% - ын құрайды [9].

Бастапқыда жаңа форматтағы аймақтық интеграциялық бірлестікті құрудың бастамашысы Жаңа Зеландия болды. 1990-шы жылдардың ортасынан бастап ол Тынық мұхиты аймағы елдерімен екіжақты сауда ынтымақтастығын орнату жөніндегі сыртқы саяси стратегияны іске асыра бастады. 1983 жылдан бастап Аустралиямен жасалған келісімнен басқа, 2001 жылы Жаңа Зеландия мен Сингапур арасындағы экономикалық серіктестік туралы Келісім күшіне енді [10]. Келесі қадам Чилимен ұқсас сипаттағы келісім жасасу болды, Жаңа Зеландия зерттеушілерінің айтуынша, екі елде де ортақ көп нәрсе болды: Ауыл шаруашылығы жетекші рөл атқаратын экономиканың ұқсас құрылымы және жаһандық экономика құрылымында жақын позициялар [11]. Кейіннен, 2000-шы жылдардың басында екі ел арасында еркін сауда туралы келісім жасасу мәселесі жөніндегі келіссөздердің барысына Сингапур қосылды және 2003 жылғы наурызда Тынық мұхиты үштігінің алғашқы келіссөздері басталды. 2004 жылы Бруней келіссөздерге бақылаушы ретінде қосылды, ал 2005 жылы ол олардың толық мүшесі болды. Келіссөздер ресми түрде 2005 жылғы маусымда транстынық мұхиттық стратегиялық экономикалық әріптестік туралы келісімге қол қоюмен аяқталды, оның аясына, ең алдымен, ауыл шаруашылығы саласын реттеуге, өзара саудадағы кедендік кедергілерді жоюға, қоршаған ортаны қорғау және еңбек заңнамасы саласындағы ынтымақтастыққа байланысты мәселелер кірді [12]. Келісім күшіне енген сәттен бастап 2 жыл ішінде қаржы секторы мен инвестицияларға байланысты мәселелерді талқылауға оралу туралы шешім қабылданды.

Жиынтығында, төрт елдің аумағында жер халқының 0,5% - дан азы тұрады, оған әлемдік ЖІӨ-нің 1% - дан кемі және әлемдік сауда айналымының 3% - дан кемі келеді. Барлық елдерде тарифтер деңгейі төмен ашық экономикалық жүйе бар, онда сыртқы сауда басты мәнге ие (әлемдік экономикалық форумның баяндамасына сәйкес, сауда ашықтығы рейтингінде Сингапур 1 – орынды, Жаңа Зеландия – 6, Чили-18) [13]. Сонымен қатар, олар салыстырмалы түрде жоғары өмір сүру деңгейімен және сәйкесінше жан басына шаққандағы

жоғары табыспен сипатталады. Сонымен, барлық 4 мемлекет АТЭС мүшелері болып табылады [14].

Алайда, тарифтік кедергілерді алып тастау және бір-бірінің нарықтарына қол жеткізуді жеңілдету елдердің ЕСК-ға кіруінің басты себебі болған жоқ, өйткені оның қатысушылары арасындағы экономикалық қатынастар өте нашар дамыған: атап айтқанда, бір-бірінен географиялық алшақтығына, тарихи қалыптасқан байланыстардың болмауына және өндіріспен экспорт құрылымында айтарлықтай сәйкессіздікке байланысты. Негізгі міндет стратегиялық сипатта болды-21 ғасырдың қажеттіліктеріне жауап беретін және Азия-Тынық мұхиты аймағының басқа елдерін тарта алатын келісім құру.

Елдердің ТТМС-ға қосылуының ең үлкен қозғалтқышы американдық нарыққа қол жеткізу болды: АҚШ ЖІӨ серіктестіктің барлық мүшелерінің жалпы ЖІӨ-нің 69% құрайды [15].

Канада үшін ТТМС Солтүстік Американың еркін сауда келісімінен (НАФТА) бері жасалған ең ірі аймақтық сауда келісімі болып табылады. Канаданың сауда және инвестициялық ағындарының 70% -дан астамы Азия-Тынық мұхиты аймағы арқылы өтетінін және бес ірі сауда серіктестерінің үшеуі серіктестік аймақта (АҚШ, Мексика және Жапония) орналасқанын ескерсек [16], ТТМС елдер тобы Канада үшін ірі сауда серіктесі болады.

Транс-Тынық мұхиты серіктестігі жасалған кезде Канада АҚШ, Мексика, Чили және Перу сияқты ТТМС мүшелерімен еркін сауда туралы келісімдер жасасқан. Сонымен қатар, қалған 7 мүшемен екіжақты сауданың көлемі кем емес және жылына шамамен 50 миллиард долларды құрайды [17].

ТТМС - бұл Канада үшін нарықтарға, оның ішінде энергетикалық нарықтарға қол жетімділікті кеңейтудің және Азия-Тынық мұхиты аймағы елдерімен аймақтық экономикалық интеграция процесінде бірқатар маңызды преференциялар алудың ең жылдам және тиімді әдісі. Канада үкіметінің веб-сайтында жарияланған есеп Транс-Тынық мұхиттық серіктестікке кіру Канаданың ЖІӨ-н бастапқы деңгейден тұрақты түрде 0,127% жоғарылатып, ЖІӨ-нің ұзақ мерзімді кезеңге 4,3 млрд. долларға өсуіне әкеледі деп болжайды; сонымен қатар, Канада ТТМС экспорты 2,2 миллиард долларға өседі деп күтілуде, әсіресе Жапония, Австралия, Вьетнам және Малайзия сияқты елдер, олармен бұрын Канада еркін сауда аймағы болмаған.

Жапония интеграциялық үдерістер жолына ХХІ ғасырдың басында ғана кірді, интеграциялық жүйені құрудағы өзінің жетекші позицияларын сақтауға және нығайтуға және Қытайдың Азия-Тынық мұхит аймағында үстемдік етуіне жол бермеуге ұмтылды. Бүгінгі күні ТТМС аймағындағы елдердің үлесіне жапондық экспорттың 26% -ы және жапондық импорттың 25% -ы тиесілі, бұл Жапонияның келісімге қосылуға тікелей мүдделілігін көрсетпеуі мүмкін емес.

Соңғы 10 жылдағы дәстүрлі сауда серіктестерінің жапондық тауарларға деген сұранысының әлсіреуі үкіметті экономиканы реформалауды және құрылымдық әлсіздіктерді жоюға, макроэкономикалық көрсеткіштерді жақсартуға және экономиканы тоқырау жағдайынан шығаруға мүмкіндік беретін жаңа даму моделін жасауды талап етті. 2010 жылы Жапонияның бұрынғы премьер-министрі Наото Кан «Жапонияны ашу» және ТТМС келіссөздер процесіне кіру саясатының басталғанын мәлімдеді. Осы мақсатқа жету үшін ішкі күшті қарсылықты еңсеру қажет және қысқа мерзімде жұмыссыздықтың өсу қаупі төнуі керек, алайда Жапония үкіметі ТТМС қатысуы сайып келгенде ішкі нарықтағы бәсекелестікті арттыру арқылы жапон экономикасының тиімділігі мен тұрақты өсуіне ықпал етеді деп сендірді, сонымен қатар, еркін сауда аймағына мүше болу әлемдегі жан басына шаққандағы өнеркәсіп өндірісінің ең үлкен көлеміне байланысты Жапония экономикасының жағдайына оң әсер етеді [18].

Басқа нәрселермен қатар, Жапонияның осы форматтағы келісімге қатысуы «Батыс пен Тынық мұхиты бассейнінің шығысымен қарым-қатынастың теңдестірілген стратегиясын қолдана отырып, Америка Құрама Штаттарымен ынтымақтастық аясын сақтауға және

кеңейтуге мүмкіндік береді, демек бұл Жапонияның аймақтың интеграциялық процестеріндегі жетекші позициялар» [19].

Австралия - АҚШ, Канада және Жапониямен бірге Транс-Тынық мұхиты серіктестігінің негізгі қатысушыларының бірі.

Қазіргі кезде Австралияның Азия-Тынық мұхиты елдерімен 10 белсенді сауда келісімдері бар, олар жалпы сауда көлемінің 67% құрайды. Транс-Тынық мұхиты серіктестігіне қатысушы елдердің аумағына 2015 жылы австралиялық тауарлар мен қызметтердің экспорты шамамен 99 млрд долларды құрады, бұл Австралия экспортының жалпы көлемінің 1/3 құрайды, ал ТТМС аймағына салынған жалпы инвестиция 44% құрады барлық сыртқы инвестициялар. Сонымен қатар, Австралия саудасының шамамен 72 пайызы Азия-Тынық мұхиты аймағы арқылы өтеді. Австралия үкіметінің пікірі бойынша, ТТМС келісіміне қосылу Австралияға жаңа сауда және инвестициялық мүмкіндіктер береді, жұмыс орындарын құруға және тез дамып келе жатқан Азия-Тынық мұхиты аймағында экономикалардың одан әрі интеграциялануына ықпал етеді. [7]

Австралия Транс-Тынық мұхиты серіктестігі сәтсіздікке ұшыраған жағдайда да аймақтық интеграция идеясын ілгерілетуге мүдделі екендігі және одан әрі қатысуға ниетті екені анық: «ТТМС ешқашан өз мақсатына айналған емес, тек жаһандық бағыттағы қадам мақсаты - Азия-Тынық мұхиты аймағында еркін сауда аймағын құру. Бұл мақсат ТТМС тағдырына қарамастан сақталады» [1].

Перу, Вьетнам, Малайзия, Мексика - серіктестіктің басқа мүшелері арасында дамымаған елдердің бірі, сонымен қатар бұл елдер келісімге ең соңғы болып қосылды.

ЖЭО елдерінің көпшілігімен - Австралия, Бруней, Малайзия, Жаңа Зеландия және Вьетнаммен бірге Перу ең төменгі сауда белсенділігіне ие [19].

Транс-Тынық мұхиты серіктестігіне қатысу оған, сондай-ақ Вьетнамға серіктес нарықтарға қол жетімділікті кеңейтуге зор мүмкіндіктер береді және ТТМС мүшелері арасында жұмыс күші төмен елдер ретінде келісім 12 штаттан келетін инвестициялардың кедергісіз үлкен ағыны бола алады. Тиісінше, жаңа өндіріс орындарының пайда болуымен жұмыс орындары көбейеді және тұтынушылар арзан, сапалы брендтік өнімдерге қол жетімді болады. Екінші жағынан, Вьетнам экономикалық жағынан әлсіз тараптардың бірі ретінде, бәсекелестік пен саяси қысымның күшеюіне ұшырайды. Жаңа жағдайларға бейімделу одан маңызды мемлекеттік және экономикалық реформалар жүргізуді талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Summary of the U.S. Objectives 2015. // Office of the U.S. Trade Report. URL: <https://ustr.gov/tpp/Summary-of-US-objectives>
2. Bauer M. Trans-pacific partnership: a challenge to Europe // European Centre for International Political Economy Policy Briefs. 9, 2014. 1-13 pp.
3. Сильвестров С.Н. Глобализация и глобальное регулирование: новейшие тенденции и вызовы для российской экономической политики // Российский экономический журнал. 2016. № 3. С. 65.
4. Шуляев И.А., Лавров С.С. Порядок присоединения к соглашению о Транстихоокеанском партнерстве и Евразийский экономический союз. // Вопросы экономики и права. URL: http://law-journal.ru/files/pdf/201607/201607_7.pdf (дата обращения: 01.03.2017)
5. Transpacific Partnership Agreement Preamble // Office of the United States Trade Representative. Executive Office of the President. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/TPP-Final-Text-Preamble.pdf>
6. Obama B. The TPP would let America, not China, lead the way on global trade // The Washington Post. May 2, 2016. URL: https://www.washingtonpost.com/opinions/president-obama-the-tpp-would-let-america-not-china-lead-the-way-on-global-trade/2016/05/02/680540e4-0fd0-11e6-93ae-50921721165d_story.html?utm_term=.66ad8fb8bdac

7. Trans-Pacific Partnership Final Table of Contents. Chapter 30 – Final Provisions // Office of the United States Trade Representative. URL: <https://ustr.gov/sites/default/files/TPP-FinalText-Final-Provisions.pdf> (дата обращения: 25.02.2017)
8. Баронов В., Костюнина Г. Транстихоокеанское партнерство: основные положения соглашения и потенциальный эффект // Международная жизнь. 09.03.2016 URL: <https://interaffairs.ru/news/show/14841>
9. WorldInvestmentReport 2015. Reforming International Investment Governance. // United Nations Conference on Trade and Development. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf
10. Agreement between New Zealand and Singapore on a Closer Economic Partnership // New Zealand Foreign Affairs and Trade. URL: https://www.mfat.govt.nz/assets/_securedfiles/FTAs-agreements-in-force/Singapore-FTA/Agreement-between-New-Zealand-and-Singapore-on-a-Closer-Economic-Partnership.pdf
11. Murray W.E., Challies E.R. New Zealand and Chile: Partnership for the Pacific Century? // Australian Journal of International Affairs. 2004. Vol. 58. № 1. P. 89—103.
12. Trans-Pacific Strategic Economic Partnership (P4) // New Zealand Foreign Affairs and Trade. URL: <https://www.mfat.govt.nz/en/trade/free-trade-agreements/free-trade-agreements-in-force/p4/>
13. The Global Enabling Trade Report 2010 // Geneva: World Economic Forum, May 2010. URL: <http://www.weforum.org/en/initiatives/gcp/GlobalEnablingTradeReport/index.htm>
14. Сидоров А. А. У истоков Транстихоокеанского партнерства // Вестник Московского Университета. Сер.25. Международные отношения и мировая политика. №4. 2011. URL: http://fmp.msu.ru/attachments/article/263/SIDOROV_4_2011.pdf
15. Berlinger J. TPP unravels: Where the 11 other countries go from here // CNN. January 25, 2017. URL: <http://edition.cnn.com/2017/01/24/asia/tpp-other-11-countries-what-next/> (дата обращения: 01.03.2017)
16. Canada's economic statistic // The Observatory of Economic Complexity URL: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/can/>
17. Economic Impact of Canada's Potential Participation in the Trans-Pacific Partnership Agreement // Annual report on Canada's Trade and Investment Performance. 09.12.2016. URL: http://international.gc.ca/economist-economiste/analysis-analyse/tpp_ei-re_ptp.aspx?lang=eng
18. Japan looks to trans-Pacific Partnership to transform its Economy. Focus Newsletter // Japan External Trade Organization. February 2011. URL: https://www.jetro.go.jp/en/reports/survey/pdf/2011_01_eпа.pdf
19. Костюнина Г.М. Транстихоокеанское стратегическое партнерство: расстановка сил и роль в формировании зоны свободной торговли в АТР // Вестник МГИМО. URL: <http://www.vestnik.mgimo.ru/sites/default/files/pdf/66068398.pdf>